

Szépművészeti Múzeum (2004, 4. szám)

Az évszak műtárgya - 2004. ősz

Szépművészeti Múzeum - Előcsarnok

2004. szeptember 7 - november 28.

Föníciai terrakotta férfiszobor

Hagyományteremtő szándékkal indította útjára 2003-ban a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteménye 'Az évszak műtárgya' kamarakiállítás-sorozatát. A sorozat fő célja, hogy rendszeres ritmusban a közönség elé tárja a Múzeum Antik Gyűjteményében folyó munka eredményeit: egy-egy újonnan megszerzett, restaurált művet, vagy éppen olyanokat, amelyekről új és bemutatásra érdemes tudományos eredmények születtek.

A Földközi-tenger keleti partvidékét lakó, sémi nyelvet beszélő kánaániták közt a Kr. e. második évezred végén különült el egy népcsoport, amelyet a görögök *bíbor* jelentésű szavukról föníciaiaknak neveztek el, talán egyik kedvelt készítményükről, a bíborcsiga „vérével” megfestett kelméről. A föníciaiak nem alkottak egységes államot. Nagy településeik, elsősorban Aradosz, Búblosz, Szidón és Türosz önálló városállamok voltak, de közös volt vallásuk, nyelvük, írásuk és kultúrájuk más vonásai. A kelet felé a Libanon-hegységtől határolt vékony parti sávon laktak, nagyjából a mai Libanonnak megfelelő, északon kissé Szíriába, délen Izraelbe benyúló területen. Ez eleve arra utalta őket, hogy elsősorban kézművességük termékei és tengeri kereskedelmük legyen gazdaságuk alapja. Hajós-népként jelennek meg már Homérosznál is. A 2. évezred legvégétől folytatták a Földközi-tengeren felfedező utakat, amelyek során az Ibérfélszigetig és azon túl a Britannia előtti szigetekig is korán eljutottak. Utazásaik fő célja nyersanyagok, elsősorban fémek szerzése és egyúttal kereskedés volt a maguk és a hajóútjaik során megismert népek produktumaival. A 6. század közepe után a hirtelen kialakult hatalmas perzsa birodalom szállta meg területüket, de önálló létüknek csak Nagy Sándor hódító hadjárata vetett véget Kr. e. 332-ben. Legmaradandóbb teljesítményük a hieroglif- és szótagírás helyett kánaáni előzmények

nyomán kialakított, csak a mássalhangzókat jelölő betűírás volt, amelynek jeleit a görögök közvetítésével máig használjuk.

Életformájuk különlegesen alkalmassá tette őket arra, hogy Egyiptom és Mezopotámia nagy közel-keleti kultúráinak vívmányait megismertessék a Földközi-tenger partvidékein lakó népekkel. Nagy szerepük volt abban, hogy virágkorukban, a 8. század vége és a 6. század eleje közt a Mediterráneumban egy sok vonásában egységes, orientalizálónak nevezett kultúra alakult ki, amelynek fő ösztönzői közé tartoztak a föníciai elefántcsont faragványok, domborműves jelenetekkel díszített ezüsttálak, aranyékszerek és vésett kövek, valamint egyebek közt egyiptomi skarabeusok utánzatai. Az üvegművességgel is ők ismertették meg a mediterrán világot. Bár művészetük jellegzetes műfajainak ikonográfiai motívumai jelentős részben egyiptomi és mezopotámiai mintaképekre vezethetők vissza, a részben még a bronzkorra visszanyúló kánaánita hagyományokat sem felejtették el, és a föníciai mesterek kezeműve távoli kultúrák anyagában is jól felismerhető.

Hajóútjaik és tevékenységük biztosítására a 10. századtól településeket, a 9–8. század fordulójától pedig gyarmatvárosokat is alapítottak; az utóbbiak közül a legfontosabb az „új város”, Karthágó volt. A görögökkel, akik nem sokkal utánuk kezdték meg a Földközi- és a Fekete-tenger egész partvidékére

kiterjedő hajóútjaikat, eleinte békés versengésben voltak. A görögök az anyaországtól keletre nem alapítottak városokat, Dél-Itália, Szicília nagyobbik része, a dél-francia partvidék és az Ibér-félsziget északkeleti partja viszont lényegében az ő érdekszférájukba tartozott; a föníciaiak Cipruson, talán Rhodoson és Kréta déli partján hoztak létre településeket, főként pedig Szardínia partjain, Szicília nyugati részén és Mozia szigetén, Máltán, a mai Tunisz, Algéria és Marokkó mediterrán partvidékén, továbbá a Baleárokon és az Ibér-félsziget nagyobbik déli felén, sőt a Gibraltári szoroson túl Marokkó atlanti partján is.

Az érdekszférának ez a megoszlása azonban nem jelentett szigorú elkülönülést: föníciai mesterek művei tömegesen kerülnek elő például Itália etruskok lakta területén, ugyanígy görög vázák Karthágóban és más föníciai településeken. Miután a perzsák megszállták, nyugati települései elszakadtak Föníciától, és Karthágó vezetésével önálló birodalmat alkottak. Az anyaországban viszont, ahogy az egész perzsa birodalomban, megerősödött a görög művészet hatása. Az így kialakult, helyi hagyományait soha fel nem adó 5–4. századi graeco-föníciai művészetnek legszebb emlékei a főleg Szidónban talált, parosi márványból faragott szarkofágok.

Ebbe a művészeti körbe tartozik a vésett kövek sorozata és a terrakotta-szobrászat gazdag termése is, amelynek jelentős képviselője a Szépművészeti Múzeum újonnan szerzett, szokatlanul nagyméretű, harmad életnagyságú férfiszobra.

A 6. század végi – 5. század elejei görög szobrászat volt a mintája a homlokot két sorban keretező, dudorokká egyszerűsödött, eredetileg csigába font fürtöknek. Későbbi időpontra utal azonban a görög koraklasszikus szobrászat nagy vívmányának, a ponderációnak a megjelenése az álló alakon: a két láb nem egyformán hordja a test súlyát, amely a jobb lábon van, a kissé behajlított bal láb pedig csak megtámasztja a törzset. A két vonás együttese arra mutat, hogy a szobor a Kr. e. 5. század harmadik negyede táján készülhetett. Figyelemre méltó azonban, hogy kéztartása a helyi bronzkori hagyományt őrizte meg az üdvözlésre, könyörgésre vagy áldásra felemelt bal kéz és a hiányzó, eredetileg előre nyúló jobb kéz gesztusával. Jellemzően helyi vonás az is, hogy a szobor csak látszólag veszi át a ponderációt: sem a csípő, sem a fej nem mozdul el frontális beállításából, mint a görög mintaképeken; a hoszú, ujjas ruha (*chiton*) redői is kevésbé mozgalmassak, és a szobor egésze, a görög művészet különböző korszakaiból átvett motívumokat egyesítve, megőrizte helyi elődeinek szellemét, akárcsak közeli rokona, a sokat vitatott moziai márvány férfiszobor.

A kezek gesztusa alapján a szobor egyaránt lehet isten vagy halandó ábrázolása. Az alak a 7. század óta már a görög terrakotta-szobrászatban is elterjedt technikával, negatív formából készült. Hátsó oldalát nem dolgozták ki; a sima hátlap és a főoldal összeillesztésének nyomát csak nagyjából simították el, jól felismerhető a szobor mindkét oldalán. A két külön formált kar utólag került a számukra kialakított üregbe. A graeco-föníciai terrakotta-szobrászatnak a máshonnan ismertek mellett egy három évtizede felfedezett, a libanoni part közelében elsüllyedt hajó rakományából is sokszáz példánya került elő (néhány közülük az állandó Antik Kiállítás III. termének 1. tárlójában látható), férfialak azonban ebből a típusból egyelőre a legnagyobb ritkaságnak számít. Valószínű, hogy a szobrok műhelye Türoszban vagy környékén működött. A bal füle alatt a nyakára tapadt kagyló arra mutat, hogy a Szépművészeti Múzeum példánya is a tengerből került elő, bár eredetileg nyilván szentélyben felállítandó fogadalmi ajándéknak szánták.

Szilágyi János György